

²⁴ Ануфриева Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории / Л. П. Ануфриева. – М.: Спарк, 2002. – С. 331.

²⁵ Тункин Г. И. Основы современного международного права / Г. И. Тункин. – М., 1956. – С. 9.

²⁶ Мартиненко П. Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком: конституційний аспект / П. Ф. Мартиненко // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми / Відп. ред.: П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. – К.: Купріянова, 2007. – С. 250.

²⁷ Цит. за кн.: Міжнародне право. Основи теорії: підруч. / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – С. 253.

²⁸ Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: моногр. / Ю. Н. Тодыка. – Харьков: Факт, 2000. – С. 237–238.

²⁹ Федоренко В. Л. Національне і міжнародне конституційне право: порівняльно правові аспекти / В. Л. Федоренко // Порівняльно-правові дослідження. – 2006. – № 2. – С. 66.

³⁰ Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – С. 80.

Резюме

У статті розглядається взаємодія міжнародного й внутрішньодержавного права. Окрема увага приділяється особливостям формування моністичних концепцій співвідношення національного та міждержавного права. Вивчається їх роль у розвитку міждержавної інтеграції.

Ключові слова: моністичні концепції, національне та міжнародне право, міждержавна інтеграція, міжнародно-правове регулювання, інтернаціоналізація.

Резюме

В статье рассматривается взаимодействие международного и внутригосударственного права. Отдельное внимание уделяется особенностям формирования монистических концепций соотношения национального и международного права. Изучается их роль в развитии межгосударственной интеграции.

Ключевые слова: монистические концепции, национальное и международное право, межгосударственная интеграция, международно-правовое регулирование, интернационализация.

Резюме

The article considers the interaction of international and domestic law. Special attention is paid to the peculiarities of the formation the monistic conceptions of national and international law relations. It studies their role in the development of interstate integration.

Key words: monistically concept, national and international law, inter-state integration, international legal regulation of internationalization.

Отримано 8.02.2011

І. А. БЕРЕЗОВСЬКА, О. М. ЛИСЕНКО

Ірина Андріївна Березовська, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Олена Миколаївна Лисенко, кандидат юридичних наук, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У зв'язку з набранням чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 р., правові засади зовнішньої діяльності Європейського Союзу зазнали істотних змін. Це зокрема стосується таких питань, як міжнародна правосуб'єктність Євросоюзу, види його компетенції, структура та повноваження інститутів, уповноважених представляти Євросоюз на міжнародній арені, порядок укладання Євросоюзом міжнародних угод тощо.

Дослідження новацій, запроваджених Лісабонським договором, у цій сфері є надзвичайно актуальним для сучасної доктрини європейського права в Україні, особливо з огляду на важливість врахування таких нововведень при розробці угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

В цілому питання, пов'язані з проблемами реформування первинних джерел права Євросоюзу, вже давно стали об'єктом наукових досліджень як у західній, так і у вітчизняній доктрині. Серед останніх слід

відзначити дослідження таких українських юристів, як І. Грицяк, А. Дмитрієв, М. Микієвич В. Муравйов, В. Посельський, К. Смірнова, Р. Хорольський та ін. Однак новизна, масштабність та складність започаткованих Лісабонським договором реформ зумовлює необхідність проведення комплексних досліджень новацій у різних сферах правового регулювання.

Метою цієї статті є аналіз та систематизація основних змін у правовому регулюванні міжнародної діяльності Євросоюзу, передбачених Лісабонським договором, що матимуть значний вплив на подальші відносини України з Євросоюзом, а отже мають бути враховані вже при проведенні переговорів сторін щодо укладання угоди про асоціацію.

Аналіз Лісабонського договору дає змогу стверджувати, що ним не просто вносяться зміни до установчих документів Євросоюзу, а по суті створюються нові установчі договори об'єднання та власне «новий Європейський Союз»¹.

З моменту набрання чинності Лісабонським договором система установчих документів Євросоюзу містить два основоположні джерела: по-перше, Договір про Європейський Союз, який являє собою Маастрихтський договір 1992 року в редакції Лісабонського договору і містить 55 статей (далі – ДЄС), та по-друге, Договір про функціонування Європейського Союзу – колишній Римський договір 1957 року про заснування Європейського Співтовариства, що містить 358 статей (далі – ДФЄС)².

Обидва документи містять розділи, що регулюють діяльність Євросоюзу на міжнародній арені. При цьому зберігається розподіл на два напрями: діяльність Союзу щодо загальнополітичних проблем міжнародного життя, включаючи питання міжнародного миру, безпеки і військової співпраці, як і раніше, здійснюватиметься в рамках спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ). СЗППБ перестав бути окремою «опорою» ЄС, але зберігає за собою якість особливого напрямку зовнішньополітичної діяльності Союзу, що регулюється Розділом V «Загальні положення про зовнішньополітичну діяльність Союзу і спеціальні положення про спільну зовнішню політику і політику безпеки» ДЄС. Водночас решта питань, зокрема всі економічні аспекти міжнародної діяльності Союзу, що відносилися раніше до компетенції Європейського співтовариства, відтепер регулюються положеннями Частини V «Зовнішньополітична діяльність Союзу» ДФЄС.

Надзвичайно важливе значення для подальшого функціонування об'єднання має здійснена в Лісабонському договорі спроба консолідувати окремі складові структури Євросоюзу. Йдеться про те, що після набрання договором чинності припинила своє існування досить складна конструкція трьох опор, на якій Євросоюз базувався дотепер. Так, договір передбачає, що Європейське Співтовариство припиняє своє існування, а Європейський Союз стає його правонаступником в цілому (ст. 1 ДЄС). Це зокрема означає, що всі міжнародні угоди, укладені інститутами ЄС від імені Співтовариства, відтепер розглядатимуться як документи, прийняті від імені Європейського Союзу. Протоколом № 2 до Лісабонського договору суттєво реформовано й правові засади діяльності Євратому³.

Одним з найпроблемніших питань права зовнішніх відносин ЄС традиційно було питання про міжнародну правосуб'єктність Євросоюзу, оскільки дотепер міжнародною правосуб'єктністю володіли лише Європейські Співтовариства, в той час як Євросоюз згідно з Маастрихтським договором не був наділений статусом суб'єкта міжнародного права. Відсутність визнання за Євросоюзом міжнародної правосуб'єктності тривалий час створювала проблему для нормального функціонування об'єднання в політичному та правовому аспектах⁴.

Новації запроваджені Лісабонським договором з цього питання, мають ключове значення. У ст. 47 ДЄС відтепер чітко зазначено, що Європейський Союз наділений правосуб'єктністю. Проведена реформа означає, що відтепер саме Європейський Союз є єдиним суб'єктом компетенції, наданої державами-членами, яка реалізується через його інститути. Зокрема, у міжнародній сфері зміст правосуб'єктності Євросоюзу розкриватиметься через надання йому права укладати міжнародні угоди з третіми державами і міжнародними організаціями (ст. 216 ДФЄС); визнання деліктоздатності Євросоюзу (ст. 340); визнання за Європейським Союзом привілеїв й імунітетів на території держав-членів (ст. 343); наділення Євросоюзу активним і пасивним посольським правом, що передбачає можливість заснування дипломатичних місій Євросоюзу в третіх країнах та міжнародних організаціях, а також можливість приймати при собі представників інших суб'єктів міжнародного права (ст. 221).

Розв'язання проблеми правосуб'єктності Євросоюзу та ліквідація дуалізму «Європейський Союз – Європейське Співтовариство» має безумовно позитивне значення та спрощує сприйняття структури цього об'єднання в третіх країнах. Очевидно, що в майбутньому стороною угоди про асоціацію з Україною стане Європейський Союз, на відміну від УПС, укладеної, як відомо, від імені Європейських Співтовариств.

З проблемою правосуб'єктності Євросоюзу пов'язане й питання меж його компетенції. Як зазначено в доданій до Лісабонського договору Декларації держав-членів «Про правосуб'єктність Європейського Союзу», «наявність у Європейського Союзу правосуб'єктності жодним чином не дозволятиме Союзу приймати законодавчі акти або діяти за межами компетенції, наданої йому державами-членами в Договорах». Положення декларації свідчать, що як похідний суб'єкт міжнародного права Євросоюз володіє лише наділеною компетенцією. Таким чином, Євросоюз, як і раніше Європейське Співтовариство, матиме тільки ті повноваження, якими він наділений державами-членами на основі установчих договорів (принцип наділення компетенцією – п. 2 ст. 5).

На відміну від попередніх редакцій установчих договорів, що лише частково регулювали питання розподілу компетенції між Союзом та державами-членами, у Лісабонському договорі ці питання вперше кодифіковані в спеціальному Розділі І «Категорії і сфери компетенції Союзу» частини першої ДФЄС. Відповідні положення передбачають існування виключної компетенції Союзу (ст. 3), спільної з державами-членами компетенції (ст. 4), а також запроваджують новий вид – так звану «підтримувальну» компетенцію Європейського Союзу (ст. 6).

Виключна компетенція Євросоюзу стосується таких сфер, як митний союз; правила конкуренції; грошова політика відносно держав-членів, грошовою одиницею яких є євро; збереження морських біологічних ресурсів, спільна торговельна політика. Пунктом 2 ст. 3 передбачено, що Союз володіє виключною компетенцією на укладання міжнародних угод, коли таке укладання передбачене в законодавчих актах Союзу, коли воно необхідне, щоб забезпечити можливість Союзу реалізувати свою внутрішню компетенцію або в тій мірі, в якій воно здатне торкатися спільних правил чи змінювати їх дію.

Спільну з державами-членами компетенцію Євросоюзу має в таких сферах, як внутрішній ринок; соціальна політика; економічне, соціальне і територіальне об'єднання; сільське господарство і рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів; навколишнє середовище; захист споживачів; транспорт; транс'європейські мережі; енергія; простір свободи, безпеки і правосуддя; загальні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я.

Новий тип компетенції, за яким Союз може «здійснювати діяльність, спрямовану на підтримку, координацію або доповнення дій держав-членів», передбачено для таких сфер, як охорона і поліпшення здоров'я людей; промисловість; культура; туризм; освіта, професійне навчання, молодь і спорт; цивільна оборона; адміністративна співпраця⁵. Зазначені сфери ще раніше в Договорі про заснування ЄС належали до сфер міжнародного співробітництва Співтовариства, однак питання компетенції ЄС щодо укладання міжнародних договорів у цих сферах дотепер залишалось невирішеним⁶.

Крім цих видів, у Договорі передбачено ще один вид компетенції, так звана «спеціальна компетенція», яка стосується сфер, які хоч і визначені в установчих договорах, однак не входять до виключної, спільної і доповнювальної компетенції.

Аналіз положень Лісабонського договору щодо розподілу компетенції дає змогу стверджувати, що, беручи до уваги масштабність переліку сфер спільної компетенції Союзу та держав-членів, який включає зокрема такі важливі галузі, як навколишнє середовище, захист споживачів, транспорт; транс'європейські мережі, енергія тощо, а також сфер, що віднесені до підтримувальної компетенції, угода про асоціацію України з Євросоюзом, очевидно, належатиме до «змішаних» угод, стороною в якій поряд з Євросоюзом виступатимуть всі держави-члени.

Лісабонським договором здійснено спробу врегулювати ще одне традиційно проблемне питання права зовнішніх відносин ЄС, пов'язане з компетенцією об'єднання укладати міжнародні угоди. При цьому було взято за основу попередню практику Суду ЄС, який традиційно широко тлумачив відповідні повноваження Співтовариства, розробляючи в своїх рішеннях доктрини «дорозумілої», «паралельної» компетенції ЄС, а також доктрину «охопленої сфери»⁷.

Хоча в Лісабонському договорі держави-члени не скористувалися простішим рішенням – зазначити, що в міжнародній сфері Євросоюз має повноваження укладати угоди з усіх питань, стосовно яких він наділений ними у внутрішній сфері⁸, перелік підстав для міжнародно-договірної діяльності Союзу є досить значним. Так, положення ст. 216 Договору про функціонування Євросоюзу наділяють Євросоюз правом укладати міжнародні договори з третіми державами та міжнародними організаціями у всіх сферах його компетенції в чотирьох випадках. По-перше, якщо це передбачено установчими договорами Євросоюзу (наприклад, тарифні і торговельні угоди, угоди про асоціацію тощо). По-друге, якщо того вимагає досягнення в рамках політики Союзу однієї з цілей, визначених в його установчих договорах (наприклад, угоди про спрощення видачі віз або про відміну візового режиму в рамках політики ЄС з питань віз для короткострокового перебування). По-третє, якщо того вимагає юридично обов'язковий акт Євросоюзу, і по-четверте, якщо такий договір може «вплинути на загальні правила Євросоюзу або змінити їх». Угоди, укладені Союзом, мають обов'язкову силу для інститутів Союзу і для держав-членів.

При цьому важливо зазначити, що, як і в попередніх редакціях установчих договорів, у ДФЄС передбачено, що міжнародні угоди, що укладаються інститутами Євросоюзу з іншими суб'єктами міжнародного права, мають відповідати положенням установчих договорів Євросоюзу. Зокрема, п. 11 ст. 218 ДФЄС наділяє держави-члени, Раду, Комісію та Європарламент правом звернутися до Суду ЄС за висновком щодо відповідності наміченої угоди установчим договорам ЄС. У разі, якщо висновок Суду є негативним, така угода може набрати чинності лише за умови внесення до неї змін чи перегляду установчих договорів. Наділення Європарламенту таким правом є новацією Лісабонського договору.

Зазначені вимоги зумовлюють необхідність для української сторони обов'язково враховувати в переговорах щодо нової угоди положення первинного права Євросоюзу. Особливе значення при цьому має питання компетенції Євросоюзу.

На окрему увагу заслуговує аналіз першої з вищенаведених підстав міжнародно-договірної компетенції Союзу – укладання міжнародних договорів, прямо передбачених в установчих документах.

У практиці зовнішніх відносин ЄС сформувались такі види угод: галузеві угоди про співпрацю; торговельні угоди; угоди про партнерство та співробітництво; угоди про асоціацію. При цьому слід зазначити, що

будь-яка з угод, що укладається ЄС, повинна мати юридичну базу, передбачену установчими договорами цього об'єднання. Залежно від правової основи відрізняються процедури щодо укладання угод та пов'язаний з цим розподіл компетенції між інститутами ЄС.

Лісабонський договір не лише змінює нумерацію статей, що є юридичною базою для укладання міжнародних договорів у ДФЄС: ст. 207 (колишня ст. 133) – для торговельних угод; ст. 209 (колишня ст. 181) – для угод про співпрацю з підтримки розвитку; ст. 217 (колишня ст. 310) – для угод про асоціацію, а й доповнює цей перелік новою ст. 8 ДЄС, що покликана визначити відносини Євросоюзу з сусідніми країнами. Зокрема, п. 2 цієї статті передбачає, що Союз може укласти особливі угоди з сусідніми країнами, які можуть передбачати «взаємні права та обов'язки, а також можливість проводити спільні дії». Таким чином, Лісабонським договором запроваджується новий вид міжнародних угод Євросоюзу – угоди з сусідніми країнами.

Щодо процедури укладання міжнародних угод з Євросоюзом, її визначено в ст. 218 ДФЄС (з урахуванням положень ст. 207) і доповнено положеннями, пов'язаними зі змінами в інституційному праві Євросоюзу. Відповідно до нової редакції установчого договору процедура укладання угоди з боку Євросоюзу відрізняється від сфери укладання угоди.

Так, процедура укладання угод у сфері спільної торговельної політики здійснюється з урахуванням ст. 207 і передбачає декілька стадій. На першій стадії Комісія надає рекомендації Раді щодо доцільності укладання угоди. Розглянувши рекомендацію, Рада дозволяє Комісії ЄС розпочати необхідні переговори. Комісія веде такі переговори, консультуючись зі спеціальним комітетом, призначеним Радою допомагати їй, що діє в межах доведених до нього Радою директив. Підписання угод здійснюється Радою за пропозицією від Комісії. При цьому ст. 207 передбачено різні способи голосування Ради залежно від сфери торговельної політики, що регулюється відповідною угодою та не передбачено участі Європарламенту в укладанні угод.

Щодо решти міжнародних договорів Євросоюзу, які не підпадають під його спільну торговельну політику, процедура їх укладання регулюється ст. 218 ДФЄС. Пункт 2 вказаної статті передбачає, що Рада санкціонує початок переговорів, ухвалює директиви з їх проведення, санкціонує підписання угод та укладає їх. Цією самою статтею передбачено спеціальну процедуру укладання міжнародних договорів у сфері СЗППБ за участю Високого представника.

Як і раніше, укладання певних видів міжнародних угод вимагає попередньої згоди від Європарламенту. Відповідно до п. 6 ст. 218 до таких угод належать: угоди про асоціацію; угода про приєднання Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод; угоди, які при організації процедур співпраці передбачають особливий інституційний механізм; угоди, що мають значні бюджетні наслідки для Союзу; угоди, що поширюють дію на сфері, відносно яких застосовується звичайна законодавча процедура або спеціальна законодавча процедура, коли потрібне схвалення Європейського парламенту.

В інших випадках для укладання міжнародної угоди достатньо консультацій з Європарламентом.

Великий інтерес з практичної точки зору викликають також новації, що вносяться Лісабонським договором в організаційно-правовий механізм регулювання зовнішніх відносин Євросоюзу. Раніше через складність структури Європейського Союзу його представництво на міжнародній арені забезпечувалося з одного боку в рамках першої опори – Комісією та в рамках другої опори – Головою Ради, якому допомагав Генеральний секретар Ради, що одночасно обіймав посаду Високого представника зі спільної зовнішньої політики і політики безпеки. На найважливіших міжнародних зустрічах вказані посадові особи утворювали так звану “трійку”. Керівника “трійки” (Голову Ради) замінювали кожні півроку, що негативно позначалося на послідовності зовнішньополітичного курсу Союзу.

Після набрання чинності Лісабонським договором держави – голови Ради надалі втратили право офіційно представляти Європейський Союз у міжнародних контактах. Одночасно було ліквідовано посаду Високого представника зі спільної зовнішньої політики і політики безпеки, що була доповненням до посади Генерального секретаря Ради. Особою, уповноваженою представляти Союз з питань СЗППБ, відтепер став Високий представник (параграф 2 ст. 27 Договорів про Європейський Союз).

У решті аспектів зовнішньої політики Союзу зокрема в соціально-економічних питаннях право здійснювати його представництво на міжнародній арені збереглося за Єврокомісією в цілому (параграф 1 ст. 17 Договору про Європейський Союз). Високий представник, що входить до складу останньої в ранзі віце-голови, має право вирішального голосу в розробці зовнішньополітичних заходів Комісії з цих питань. Проте, на відміну від СЗППБ, у зазначеній сфері Високий представник не уповноважений діяти в індивідуальній якості. Щоб реалізувати свої ідеї та ініціативи, йому потрібно заручитися підтримкою інших членів Комісії.

Нарешті, Договір передбачив введення ще одного представника Союзу на міжнародній арені – Голову Європейської Ради. Повноваження цієї посадової особи обмежуються спільною зовнішньою політикою і політикою безпеки (другий абзац параграфа 6 ст. 15 Договорів про Європейський Союз). Таким чином, після набуття чинності Лісабонським договором ЄС, як і раніше, має в своєму розпорядженні трьох вищих представників на міжнародній арені (Високий представник, Голова Європейської комісії і Голова Європейської Ради). Проте новий склад “трійки” має постійний і більш самостійний характер. Важливо також, що кожен з її учасників повинен відстоювати в своїй діяльності загальні інтереси всього Союзу, а не позицію якої-небудь держави-члена.

Таким чином, проведений аналіз основних новацій, передбачених Лісабонським договором стосовно права зовнішніх відносин Європейського Союзу, дає змогу дійти висновку, що внаслідок набрання ним чинності правові засади регулювання зовнішніх зносин Євросоюзу істотно змінюються.

Основне завдання, що виконав Лісабонський договір, полягає в чіткішому розподілі повноважень і відповідальності між інститутами Євросоюзу і державами-членами. У результаті до правового порядку Євросоюзу введено ієрархію компетенцій, розв'язано проблему правосуб'єктності Союзу, суттєво реформовано організаційно-інституційний механізм його зовнішніх відносин.

¹ Европейский Союз. Основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Под ред. Кашкина С. – М.: Инфра-М, 2008. – 704 с. – С. 30.

² Versions consolidées du traité sur l'Union européenne et du traité sur le fonctionnement de l'Union européenne // JO C115 du 9.05.2008.

³ Европейский Союз. Основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Под ред. Кашкина С. – М.: Инфра-М, 2008. – 704 с. – С. 51.

⁴ Муравйов В. І. Вступ до права Європейського Союзу. – К.: ВПЦ, 2007. – 303 с. – С. 196.

⁵ Muraviov V. Lisbon Treaties and International Agreements of the European Union. Ze studiow Polsko-Ukrainskich. – Wroclaw, 2008. – P. 49.

⁶ Европейский Союз. Основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями / Под ред. Кашкина С. – М.: Инфра-М, 2008. – 704 с. – С. 201.

⁷ Там само. – С. 202, 203.

⁸ Энтин М. Л. «Конституционно-правовые» основы международной деятельности ЕС и практическая политика // Интернет-журнал «Вся Европа.ru». – № 3(20), 2008. – С. 2. http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=620.

Резюме

Статтю присвячено аналізу правових засад зовнішніх відносин у реформованому Європейському Союзі. Зокрема, проаналізовано зміни, запроваджені Лісабонським договором у таких питаннях як міжнародна правосуб'єктність Євросоюзу, види його компетенції, структура та повноваження інститутів, уповноважених представляти Євросоюз на міжнародній арені, порядок укладання Союзом міжнародних угод тощо.

Ключові слова: Європейський Союз, Лісабонський договір, зовнішні відносини.

Резюме

Статья посвящена анализу основ внешних отношений в реформированном Европейском Союзе. В частности анализируются изменения, введенные Лиссабонским договором по таким вопросам как международная правосубъектность, виды его компетенции, структура и полномочия институтов, уполномоченных представлять Евросоюз на международной арене, порядок заключения Союзом международных соглашений и т. д.

Ключевые слова: Европейский Союз, Лиссабонский договор, внешние отношения.

Summary

The article is dedicated to the analysis of legal principles of foreign relations in the revised European Union. Particularly, the changes introduced by the Lisbon Treaty regarding such issues as international legal personality of the EU, types of its powers, structure and powers of institutions authorized to represent the EU on the international scene, the procedure for concluding of international agreements by the Union etc. are being analysed.

Key words: the European Union, the Lisbon Treaty, foreign relations.

Отримано 11.02.2011

М. О. ДЕЙ

Марина Олександрівна Дей, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділення міжнародного права Київського університету права НАН України

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ГАРМОНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що Україна послідовно йде шляхом набуття статусу члена Європейського союзу (ЄС) й адаптуватиме українське законодавство до вимог ЄС. Підвищення рівня охорони праці та промислової безпеки, запобігання аваріям і нещасним випадкам на виробництві, посилення профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності вимагає подальшого адаптування нормативно-правових актів до європейського і міжнародного законодавства, а також використання світового науково-практичного досвіду й поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони праці¹. Це оз-